Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 22 ДЕКАБРЬ, 1988 ШУ. № 152 (7655). ★ Мах 3 кеп.

СОВЕТСКО-ФРАНЦУЗСКИ ЭКИПАЖА ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

ХIанзара советско - французски полет йолча хана Франце космонавт - тохкамхо Жан-Лу Кретьен 1982 шера эггара хьалха ше «Салют-7» яхача станце тIа 8 дийнахьа экспедици еча хана хиннаучул хьалхагIа тарвелар дозал доацача хьалашка. Из хоам бир цо 16 декабре «Мир» яхача орбитальни комплекса телевизионни пресс - конференци еча хана. 50 шу долча французски комсонавта аьлар, атта дIаIемар со йIаьххача хана еча полета хьалашка, геттара могаш - гIаьххьа а хет сона.

26 ноябре Жан-Лу Кретьен «Союз ТМ-7» яхача космически кема тIа волаш Александр Волковцен Сергей Крикалевцен космосе вахар, ши дни бийсеи яьлча, дIадахача шера декабре денз Владимир Титови Муса Манарови, хIаьта августе денз царех дIакхийтта лор Валерий Поляков а тIаволча «Мир» яхача станцех дIахоттаделар из кема. 21 декабре Титови Манарови лаьтта босса беза Жан-Лу Кретьенаца, хIаьта Волкова, Крикалева, Полякова дIахо болх бергба хьатIадоагIача шера апрель чакхбаллалца.

Полета эггара тамаше эпизод хилар Александр Волкови Жан-Лу Кретьени гуччахьарча космосе бовларах, хIаьта цар техкар углепластикаx яь хьаеллалуш йола конструкци. ТIехьа тIайоагIача хана цох пайда эца йиш хургья маьлха батареешн йоккхий антеннаши оттаеча. ПрограммагIа дниъ сахьаги ткъо миноти мара яккха ца езача ялх сахьат даьккхар хьаеллаш йола механизм болх ца беш сацарах, из бахьан долаш кулгашца болх бе бийзар космонавтий.

Космосе болаш 363 ди даьккхача Владимир Титовгеи Муса Манаровгеи дукха хаттараш дир журналисташа унахцIено миштай, яхаш. Лаьтта боссалехьа хьалха Титовеи Манаровеи дукха физически тренировкаш ю, эггара хьалха удаш болча наькъа тIакилга тIа упражненеш а еш. Профилактически гIулакхаш ду дега-сосудисти системанеи дегIа дулхаи шоай лаьттара лоархIам дагабохийтар, космонавтий координационни навыкаш хьахилийтар духьа.

Пресс - конференци йолча хана Жан-Лу Кретьена бе лаьца яр Франце кийчдеча а 1997 шера эггара хьалхара урагIдохийтаргдолча а дукхаза пайда эца лерхIача «Гермес» яхача кема макет. Ше космосе вахалехьа хьалха французски космонавта йоахар, хIанзарча экспедице новкъостал дергда «Гермеса» йола экипажаш кийчъярца ювзаенна цхьайола проблемаш къоастаяра. СССР Главкосмосои Франце космически тохкамий къаман центрои (КНЕС) хIанз къоастаеш я Французски кемеи советски орбитальни станцеши вIашагIхоттара проблема.

(ТАСС).

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

«Грознефтеоргсинтез» объединене Iалаьмате йоккхача, чоалханеча боахама механизмага лерттIа болх байта хала хургдар цунна ма эшша транспортни техника лоаттае таро ца хилча. Из лоархIаме декхар кхоачашдер моттигера автотранспортни контора я.

Цхьайтта бетта итогаша хьахьекхар, контора коллектив планехи социалистически декхарехи дика лоархIаелга. Лакха я машинаш балха араюьвлара коэффициент. Таханарчоа цун боарам 107,5 процентага дIакхоачаш ба. Кхоачашъю укхаза доагора - смазочни материалаш дIаахийтара, уж кхоьара нормаш а.

— ДукхагIча даькъе тхоай декхарех лоархIаду тхо, — аьлар АТК керттерча инженера М. Измайлова. — Эшаш хилча салоIача деношка а цIагIа дагIац. Кхыметтел пIейш а балха дезде дезаш моттигаш хул.

Дукха ба АТК шоай декхараш тIехкхоачашду болхлой. Царех ба водителаш Шадрин Владимир, Сугаипов Шазан, Гагаев Шамхан, аккумуляторщик Зюзин Виктор, слесарь Жарков Владимир, кхыбараш. Цхьа ди дIадахийтац цар шоай планаш 110—120 процент кхоачаш ца еш.

Деша дай бац

ЦIаккха ца хиннача бесса тIехьаюсаш я укх шера Нохч - ГIалгIай гIишлон управлене коллектив. Дега чIоагIа воацача сага бIаргех хий доаккхаргдолаш я цхьайтта бетта итогаш. Де дезараш 79434 эзар сома маьха балхаш долаш, ЧИУС-а колективо царех чакхдаьхараш 76 процент мара дац. Из бахьан долаш пайда ца эцаш йисай ткъо миллион сом гарга йола капитальни вложенеш.

ГIишлон управленена чуйоагIача цIенош деча комбината ъьокхамаш кхы а лохагIа да. ПланагIа 18578 миллион сом долаш, 11 бетта 10758 миллион сома маьха мара балхаш де аьттув баьннабаш цун. ХIаьта цун кулгалхочо Р. Х. Цугаева духхьал дешашца планаш кхоачашъю куклий ха я.

Бокъонца «яхье» ваьннав Р. Х. Цугаевца № 2 йолча гIишлон - монтажни управлене начальник С. К. Сатиаджиев. Цо кулгалдеча коллективо ший декхараш 53 процент мара кхоачашдаьдац. Цхьабакъда, болаш ба кхы а чIоагIагIа тIехьабусараш. Масала, 50 процент кхоачашъьяй планаш СМУ-5 коллективо. «Рекорд» хIанзарчоа № 4 йолча гIишлон - монтажни управлене болхлошка я — 42 процент.

Бахьанаш дукха да, яхаш Iокад ЧИУС-а кулгалхой. Тоъаш яц цемент, кирпишк, шебенка, кхыяраш. Къаьстта чIоагIа тийша болх бу цементни завода коллективо. Ший декхараш гаьнна кхоачашдиц цо. Иштта хьал да кирпишкаш еча предприятешка.

ЦаI да шеко йоацаш: шоай деша дай бац Нохч - ГIалгIай гIишлон управлене кулгалхой.

«Чеченингушагропр о м с т р о й» яхача объединенена чуйоагIаш йолча наькъаш дехкача дIа-юха лелача механинированни колонна коллективо гIулакх ца деш цхьаь цхьа район яц вай республике. Наькъаш дехкаш, тIоца цар кIийле кийчъеш, асфальт юллаш, школай, берий бешамий, территори хозъеш тайп-тайпара балхаш деш я из барттайна, интернациональни коллектив.

Дика лоархIабу наькъаш дехкараш шоай декхарех. Цхьайтта бетта планал совгIа 87 эзар сома маьха балхаш даьд цар, ткъаьи итт процент гаргга лакхъьяй къахьегама овсарле. Коллективе дикагIчарех лоархIаш я Х. Чаадаеви И. Гайрбекови керте латта участкаш.

СУРТА ТIА: шоай балхах дагабувлаш латт аьрдехьара аьттехьа Э. Юсупов, А. Хамитов, Х. Чаадаев, Р. Шонпова, Х. Гайрбеков, А. Исмаилов.

Л. Абдурзакова сурт.

ХЬОНА, АРМЕНЕ ХАЛКЪ

ГIО ДЕ КИЙЧА БА

Дерригача Советски адамаша санна, дега боккха Іоткъам а хинна тIанийцар Наьсарен района «Октября 40 шу» совхоза къахьегамхоша Армянски халкъага кхаьча из доккха хатар.

ЗIамиген воккхеи цхьа болхло висанзар боахаме цу хьакъехьа хетаяьча собране дакъа ца лоацаш. Хатта ца эшаш дIабIарахьажача а гуш дар царна из мел хала да. КIезиг — духха а тIехь іохь тIа велакъажар долаш цхьа саг вацар цу йоккхача собране. Цхьабакъда, цхьан багара доагIаш санна, цхьатарра дар царех хIаране оалаш хиннар.

— Бехктохкаме ди да вайна таханардар, йоахар царех хIаране, хIана аьлча, Іалаьмате докнха во да тахан Армененча вежарашка — йижарашка кхаьчар. ХIанз вай керттера декхар — могачох царна гIо - новкъостал дар. Тахан цу хьакъехьа шийгара ледарло гойтар — из вай заман саг а вац, цул совгIа, вай обществе тар а лургвац.

Иштта дар собране деш хинна къамаьлаш. Гуш дар моттийтара а доацаш, дег тIара уж дешаш доагIаш хилар.

Къаьстта дог тохадолийташ дар Социалистически Къахьегама Турпала, Наьсарен районе меттел, ерригача республике а гIорваьнна волча хьажкIаш кхеярхочун Кодзоев Бахьаудина дешаш:

— Хьамсара новкъостий, тахан Армененча вай вежарашка, йижарашка, дуккхача кагийча берашка, цIаккха йицлургйоаца сагото кхаьчача хана, вай юстара хила бокъо яц шоана! Вай мехка массе миIингера, иштта дуккхача доазол арахьарча мехкашкара цахаддаш тIадувха барзкъа, баъа кхача, тайптайпара медикаменташ, иштта кхы мел эшар тIаувзаш латт. ЦIаккха хам баь варгвоацаш докнха вошал да шоана из, новкъостий, — йоахар цо гулбеннарашка, дог а чIехкаш, — тIаккха вай а декхарийла да ший цIен дезалхочун санна царна оарцагIа довла! Цудухьа, берригача вай боахама къахьегамхоша аз кхайкарал ду: бIарчча шин ден хIаране вай алапи цу республика дIадахьийта а, иштта, тIа дай боацаш цар бисараш бIайхача безамца тIаэца а!

ДIаьхдаь тIоараш а детташ, гулбеннараша кхоабал а даь тIанийцар Б. Кодзоева мел аьннар. Цу тIехь цхьа барт а болаш, цар соцам тIанийцар: боахаме болх беш мел волча сага шин дийнахьара алапи Армене дIадахьийта а, цул совгIа кхы а шоашта могачох царна гIо де а, аьнна.

Собрани чакхъяьнначул тIехьагIа ши—кхо ди даьнна хургдар цу боахама директор волча Дударов Бахьаудинаца са къамаьл хулача хана.

— Таханарча дийнахьа тха коллективо Армене дIахьожадаь рузкъа шийтта эзар сом да, — йоах цо, цул совгIа, цхьа бIаь моттиг а кийчъяй оаха дай тIабоацаш дисача бошта. ТIаккха, бIарчча дезалаш тIаэца лаьрхIа а нах ба тха юрта. Лоацца аьлча, со теш цхьан цIен дезал санна тхоайла барт а болаш, хоза, безаме даха тхоай вIаштIехьа даргхиларах!

Сенна дувцаргда! Вай къам даим а хиннад хьаьшашта тIера. ДикагIа бола кхача, царна лаьрхIа къаьстта цIенош — из-м даим иштта хьадоагIаш да. ХIаьта, ер мо моттиг нийсъелча-м, дувца а мича эшар из! Вайнаха, кхы а дуккхача вай мехкарча къамаша санна, кIалвисачун оагIув хьаллацара дергдоацаш цхьаккха хIама а дац!

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

КОМСОМОЛЬЦАШ А ДАЬКЪЕ БА

Берригача советски наха хатар да Армене хиннар. Назрановски районерча комсомольцаша шоашта мога гIо - новкъостал ду. Укх деношка ца соцаш болх беш хиннай цу тIулакха лаьрхIа вIашагIъелла комсомольски штаб.

Штаба болх Іалашбеш а из вIаштIехьбоаккхаш а я ВЛКСМ РК хьалхара секретарь Султыгова Хадчат. ТIатохар доацаш ала йиш я, укх деношка Хадчата ерригача ха цу балхо дIаяьккхай, аьнна.

Комсомола райкома болхлоша шоай алапех ахча дIахьожадаьд хатар хиннача наха. Районерча комсомольски организацеша а дахьийтад вежарашха йолча Арменена ахча, барзкъаш, кхыбола эггара хьалха эша гIирс.

Назрановски трикотажни фабрика комсомольций инициативах цу фабрикерча болхлоша 2 эзар совгIа единица продукци дIаяхьийтар укх деношка Армене. Цу ъюкъе да тайп-тайпара бIарзкъаш, берий хIамаш.

Шоашта моггача тайпара гIо даьд хатар хиннача наха совхоз - техникума дешархоша а. «Мохк аьгаб», аьнна шоашта хьахезача дийнахьа, 80-нел совгIа студент вахар донорски пункте цIий дIачудала. 2000 сом ахча а гулдир студенташа номер 700412 йолча счетагIа дIадахьийта. Номер 27 йолча училища дешархоша а дахьийтад цу счетагIа 110 сом ахча.

Предприятешкарча комсомольски организацеша а даьд Арменена новкъостал. Иштта, алкогольни доацача маларий завода комсомольски организаце инициативах 300 литр дикагIйола сок а ахча а дахьийтар вежарашха йолча Арменена.

Школашкарча комсомольски организацеша а ахча гулдаьд бохабаьча мехка лаьрхIа . Белгалбаха беза Экажкъонгий - Юртара № 2 йолча школа дешархой. Шоай спецсчета тIара 400 сом ахча дIадахьийтад дар.

Назрановски районера комсомольцаш бохам хиннача нахаца ба. Цар новкъостал кхоачалуш дац.

Б. ЖАБРАИЛОВ.

БЕРКАТЕ ШУ

Хоза латт декабра деношш. Шийла на хиларал совгIа, каст-каста сийрда малх хьеж. Лоамашка сов сиха го баьха кIаьдделча санна, тайжа, безаме доагIача зIамигача Органа дехьеи сехьеи ухкача кхашка хIанз а го йиш я лаьтта оахаш йоахка трактораш, мухь йийна йолха автомашинаш, балхах чуийна боахка нах.

— ХIанз а свеклаш чуийца даьннадац тхо, — йоах Шалински района «Шалинский» яхача совхоза керттерча экономиста Л. Бочкаева. — Планал совгIа бола хьувкъам шекара заводе дIаозаш ба № 4 йола бригада свеклаш лелаераш. Хьалха санна транспорто хьовзам бац тхона. Из ма эшша йолаш я укх деношка.

Укх шера 16300 тонн «мерза овлаш» чуэца а уж паччахьалкхенга дохка а дош деннадар шалиншаша. Цхьабакъда, духхьал из дарах далацар гIулакх. Карарча пятилетка хьалхарча шин шера доккха декхар хьахьаьрчалар боахамах: хаоттамо новкъарло яь хьувкъам эсал хилар цудухьа, ворхI эзар тонн совгIа свеклаш тIайнсаяр цунна.

Укх шера из тIехьадисар дIаданкха таро хилар. ХIанзле шекара заводе совхозо дIайихьай 27600 эзар тонн гаргга свеклаш. Ди тIехьа лакхлуш а латт из боарам.

Совхоза свеклаш лелаеранта юкъе яьржача социалистически яхье къаьстта белгалъяьннай Энгласова Совхьант керте латта звено. Из № 1 йолча тракторнохкаш леладеча бригаде къахьегаш я. Цу звенос укх шера паччахьалкхенна дIачуденнад 3394 тонн «мерза овлаш», хIаьта планагIа доагIараш 1075 тонн мара дац.

— Цу тайпара толам тха совхозе духхьашха бакъкхаб. — аьлар Л. Бочкаева, — С. Энгласовай звенос шийна хьалхашка латта декхар 315 процент кхоачашдаьд. ГIадвуташ да гектаро лур чIоаггIа алсамдалар. План 215 центнер йолаш, юкъера лаьрхIача 679 центнер продукци еннай хIара гектаро.

С. Энгласовай звенос укх шера лелаяьй 50 гектар свеклаш. Из деррига кха гектарникашта юкъе дIадийкъадар. ДукхагIдола балхаши агротехнически гIулакхаш наха шоаш дир. БIаьстий, аьхкий, гурахьа бIубенна баьча балхо толамга бода никъ баьккхар.

Звенопа дукха ба хьинар дола нах. Масала, гектарница Эльбиева Аймани. Укх шера по шекара заводе дIадахийтад 93,8 тонн овлаш, е планал диазза дукхагIа. Кхы а дикагIа хьокхамаш долаш болх баьб Гинаева Инсатас. Цхьабакъда, котало яьккхар звеньевой йола Совхьант ше я. Цхьан гектара тIара по чуийцай 119 тонн свеклаш, е планага диллача 560 процент.

— Укхаза дицде йиш яц цхьаьхха, — йоах керттера экономиста Л. Бочкаева, — оаха теркаме эцар зачетни дозал да, вешта аьлча, лаьтта а лардаш а тIера дIаяьхачул тIехьагIа юхедуса цIена овлаш. Цхьадолча кхыча боахамашка тараз «говза» оза Іомабеннаб, укхаза отчеташта юкъедода свеклашта тIалета лаьтта а дIа ца йоахаш йиса лордаш а.

Совхоза кхыча бригадашка а кIезига бац свеклай боккха хьувкъам чуэца ховш бола говзанчаш. Овсарле къахьийгад укх шера Энглоева Хазан керте латтача звенон доакъошхоша. Шозза тIехкхоачашдаьд цар шоашта хьалхашка латта декхараш.

Гайсумова Зухраси цун новкъосташеи шера лелаяьй 44 гектар свеклаш. Цу кхай тIара цар чуийцай 2460 тонн продукци, е юкъера лаьрхIача хIара гектаро бенна хьувкъам 559 центнер ба.

— Цхьаь цаI шу дIадахийтац «Шалинский» совхоза къахьегамхоша свеклаш дIа ца овш. Ханаш хул уж йола кхаш шерлуш а готтлуш а. Бе-бе хул чуэца хьувкъама боарамаш а, — аьлар тхо дIакъасташ Л. Бочкаева. — Цхьабакъда, шу мел аьттув болаш хиларах, 25 эзар тоннал дукхагIа «мерза овлаш» паччахьалкхенга дохка низ кхаьчабац тха. ХIанз из де вIаштIехьдаьннад. Лоацца аьлча, кхоачаш хиннай тха коллектива бочагIйола уйла. Сога хаьттача, лаьтташ арендагIа леладе наха дIадаларах даьнна беркат да из.

М. КАРТОЕВ.

Халкъа образоване болхлой Ерригсоюзни СЪЕЗДАГА

Деза новкъостий!

КПСС Центральни Комитето дег тIара даькъалдувц шо, халкъа образоване болхлой Ерригсоюзни съезда делегаташ, шуга гIолла педагогий ялх миллионал совгIа йола отряд а — образованеи социалистически общества къонача гражданашта кхетам лучеи даькъе къахьегаш бола берригаш а.

Даькъала а бехктохкаме а да хьехархочун, преподавателе, воспитателе декхар. Цхьаккха кхыйола професси яц иштта боккха общественни лоархIам болаш, царех цхьаннегара хьадехараш ниттал доккхий а дац. Шун къахьегама хIара ди, занятей хIара сахьат, хIара лекци, кагирхошца хIара вIашагIкхетар творчеваца, духовни низаш тIадахийтарца, шийна ховр дизза дIадаларца дувзаденна да, ший гIулакха бух боацаш тешаме хиларца, берашшарча безамца, кагирхой йоакхо ярца мара де йиш йоацаш а да.

Ерригсоюзни педагогически Совете оаш енай шоай опыт, школайи училищейи, вузийи техникумийи коллективай наказаш, хьехархойи Іилманхойи, дешархойи студентийи, дай-ноаной общественноста предложенеш. Царца я деррига вай халкъа эггара дукхагIа дагалаттарех долча цхьан дешах: — мишта хила еза советски школа, мишта хила еза советски наьха керда тIехье — яхача дешах йола уйлаши дагалаттараши.

Шун съезд хул партена, халкъа революционни перестройке бухсоцца гуш дола практически хьахиннар керттера а хинна дIаэттача хана. ТIагIертта беш ба КПСС XXVII съезда, XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш кхоачашъяра болх. Яржаш латт экономически реформа. Керда политически система хьае йолаялар да правови социалистически паччахьалкхен реальни контураш хьахилар. Цу боккъала а исторически долча хувцамаша лакхбу сага лоархIам, культурен нравственности доллача хIаман тIехь: къахьегача а общественно - политически болх беча а, наха вIаши деча гIулакхашка а гонахьарча среде а, дезале, материальнин духовнин хьашташ Іалашдеча геттара лакхъела дIадех. Из дулургдац общественни прогресса эггара лакхагIйолча критереша ма яххара йола школа йоанаш.

Образоване вай системана цIенхашта зе дир застося шерашка. Цу сфере керттера дар валовой, боккъалдар аьлча, экстенсивни гIулакх. Дешара процессерча формализмои нивелировкаси, деррига цхьатарра хилийта гIертаро дIакъувлар къонача наьха таланташи говзалаши гучаяхара никъ. Халкъа боахам лакхехьарча школа яьккхарех чIоагIа биза боллаше лакхача класса специалисташ тоъацар. Из деррига бахьан долаш духха зе хилар мехка знаней авторитет лохъеш, Іилман къакъехьа тIехьадусаш, хIара дийнахьара вахар духовни къелуш.

XXI бIаьшере тIакхоачаш Іилма - технически революце дIадех цIаккха па хиннача тайпара творческин прогрессеи вай говзал хулга, вай деша а Іомадала а дезилга, къаман, региональни, глобальни масштаба хьахинна проблемаш къоастаелга, адамлен дикагIйола гуманистически идеалаш кхоачашъелга.

Хано ше хьадир школа овлангара эргайоаккхилга обществана эггара хиланза даргдоацаш хилар. Мехка интеллектуальни, культурни, нравственни потенциал хьахиларах тийша хургда дуккхача а даькъе из социалистически дегIаахара дикагIча кердача боарам тIа ялар.

Парте XXVII съезда, КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленума решенеш тIа оттаяьй хьатIакхувча тIехьенашта дешар хьехареи кхетам балареи гIулакха тIа чIоаггIа хувцамаш дара тIаерзаяь политически рекомендацеш, къоастадаьд халкъа образованегара принципиальни дIадехараш. Керттера декхар а хинна дIаотташ латт вахара материальнин духовнин лакхлуш дола хувцамаш, динамизм, хIанзара знани хувцалуш хилар дизза теркалде дезаш йолча хадданзарча образоване бIарччача системага довлилга.

Ерригача образоване эггара керттера звено я хIаранена общественно хиланза баргбоацача боараме Іилма знанеш яла, даймехкен дуненн культура ганзашка ваккха, нравственни физически чIоагIве веза, юкъара образовани яла еза школа. Миллионаш болча дешархошта хьахилийта деза йизза йола юкъера образовани хилийтара, говзалаши ховраши дегIадоаладара, самообразоване хьашташ навыкаш цар хьахилийтара эша деррига хьалаш. Дешара дуккхача формашеи методашеи, индивидуальни говзанашеи безамбарашеи, хIама хьадеш болча къахьегамга ваккхаро новкъостал де доагIа кагирхошта кхетаме, общества хьашташ теркалдеш професси харжара а образоване никъ дIабахьара а.

Хаьдда тоаде деза профессионально - технически образоване системе дешархошта дешар хьехилген кхетам лулгеи. Из декхарийла я болхлой классагеи ахархошкен вай ханара, образованнн, деррига кердачоан дикагIдолчоан тIакхувш йола квалификационни кадраш боахама деррига доакъашта яла.

Лакхехьарчен специальни юкъерчен школа болх тIаберзабе беза экономике революционни хувцамаш де ховргдола, даймехка Іилмен техникен дунен боарамга кхоачаергйола, культура йIаьхий е, общества духовни вахар кердалаккха ховргдола кадрови потенциал хьахилийтара.

ЛоархIаме да дешара тайптайпарча формаех, комсомола самодеятельни объединенеи къахьегама коллективаи, массови информаце тайпай, творчески союзий таронех пайда эцар. Хадданза дола дешар советски наьха вахара хьисапах доаккхаргдоаца дакъа хила деза. Саг ерригача оагIонашкахьара дегIаахар, хIаране таронех эггара дукхагIа пайда эцар — цун керттера лоархIам.

Саг дегIаахара іохьханцара лагIа, марксистско - ленински мировоззрени, идейни кхетам, политически культура хьахулийтар санна, мах бе йиш йоацаш боккха ба советски школа боарам. Белгала укхаза ларде ювшаш хила еза социальни бехктокхам, самодисциплина, закон лархIар санна йола гражданина оамалаш, дегIааха еза самоуправлене, социалистически самодеятельноста навыкаш.

Къамий сакхетам лакхбаларо, къамашта юкъерча отношеней сфере тахан йолча процессаша керда декхараш уттаду образованеиеи кхетам балараи хьалхашка. Ма барра бола патриоташи интернационалисташи, ший республика, СССР деррига къамийн халкъийн культуреи мотти лоархIаш хургболаш бараш советски школо кхебеш ца хилча даргдац. Вай сийлахь - боккха мохк къоастабе йиш йоаца цаI дар санна тIаэцаш, советски халка, социалистически Даьхен цаI хиларах бола бехктокхам кхетабеш хила еза къона тIехье.

Перестройка хьалашка вай юкъерчеи лакхерчеи школана къаьстта эшаш я хьехархочун сийрда личность. Цу лакхача цIеро вIашагIтох школьни педагог а, вузовски профессор а, профтехучилища хьехархо а. ХIанзара хьехархо хила веза дешархойи студентийи уйлай да, гIулакх дика леладеш вола лакханравственни масал, дика долчуни нийсхони гуманистически принципаш чIоагIъеш, советски халкъа тIехьалений идейни, духовни бувзамаш чIоагIдеш.

Халкъои партеи лакха мах бу педагогически уйлаи практикан новаторашта, халкъа образоване эзараши эзараши болча подвижникий къахьегама. Перестройко халданза бебаш ба творчески лехамаш деш, керда наькъаш дехкаш санна бола педагогаш, воспитателаш. Кхы тIа дезагIа дек цар, ерригача вай общественносто, кагийча наха фе ладувгIаш дола бокъонца граждански дош.

Боккха ба общественна хьалхашкара школа бехктокхам. Цхьабакъда, из чIоагIбеш хила беза школа хьалхашкарча общества бехктокхамца а, цун эшаштеи хьашташтеи хадданза гIайгIа ярца. Образовани ма йий социализма кхел, перестройка хургдар белгалдоаккхача приоритетех керттерчарех цаI. ДизагIа, ерригача оагIонашкахьара образовани система чIоагIъеи дегIайоалаеи, из дикала кердача боарам тIа яккха йиш хулийтача вай таханарча таронех пайда эцар духхьал вахаро ше дIадех. Партийни, паччахьалкхен, боахамий органий, общественни организацей эггара хьалхара декхар — цIаьхха хувца беза школан, хьехархочун кагийча нахаи, дезалаи бера ханаи бола теркам. Юкъереи лакхереи школаш дегIайоалаелга дийндеш бола хьаст ба производственни коллективащара цун хадаш боаца бувзам. Царгара кхоачаш хила еза школага къахьегама, нравственни, политически дикагIча оагIорахьара кердадаккхара хоадам боаца импульс. Школаца гIулакх леладара ший программа хила еза хIара къахьегама коллектива.

Вай дуккхача шерашкара йола политика — къона тIехье хьалкхеечеи Іомаечеи культуран наукан деятелаша, мехка деррига интеллектуальни низаша теркам тIабахийта хьинаре дакъа лацар. Из, шеко а йоацаш, эггара хьалха кхоачаш да, хIанзара школа къаьстча цхьан боараме дIаоттаечеи дегIайоалаечеи принципиально керда дакъа юкъедахьа дезаш долча педагогически Іилмага.

Паччахьалкхенна боккха лоархIам бола декхар — халкъа образоване дешареи тохкамаш дареи база овлангара денз кердаяккхар. Хоалуш лакхлуш я цу гIулакха ю ассигнованеш. ЧIоагIлуш латт педагогически къахьегамцара материальнин моральнин безам совбоакхкилга а. Хьалкъа образованена эша ресурсаш хьалхарча аргIагIа хьахецаш хургйолаш, гIулакх вIаштIехьдоаккхаш да. Советски общество декхарийла я перестройка еча юкъа Ленина васкеташа дIа ма деххара, образовани, хьехархочун сий лакхде.

КПСС Центральни Комитет тешаш я халкъа образоване творчески низех, хьинаре йолча политически позицех, лакха мах бу хьалкхувш йоагIа тIехье Іомаечеи кхетам лучеи овланга денз дикача оагIорахьара хувцамаш дара, мехка революционни хувцамаш дара гIулакх хьалхадаккхара деррига де уж кийча хилара.

Шун съезда лов беркате хIама хьакхоллаш бола болх.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитет.

ПРОЕКТ

СССР потребителий обществах йола примерни положени

СССР потребителий обществаш я товарийн деча гІулакхийн потребителаш хилярах тарра шоай бокъонашн хьашташн цхьана лораде лерхІаш бола гражданаш шоаш раьза хинна, шоай лоІаме, шоаш-шоашта доал ду общественни организацеш.

Обществаша кулге лувц СССР Конституце, советски законодательствос, шоай уставо (положене) дІадехараш.

1. Потребителий обществай керттера декхараш:

— Потребителий бокъонашн законагІа дола хьашташн общественни лорадара, халкъа эша дика товараш, дика гІулакхаш дара, гІулакхаш дара культура лакхьяра цар дІадехараш кхоачашдара, потребителий хьашташ пачхьалкхени боахамен органашка лоаттадара эша организационни кІийле хьаяр.

— Халкъа эшача товарийн бахача наха деча гІулакхийн потребительски свойствоаех, ассортиментах, дикалах, цар долча маьхийн тарифийн хьакъехьа общественни мнени йовзилга. Товаراштен гІулакхаштен кортамукъа йола экспертиза елга вІаштІехьдаккхар. Товарехи деча гІулакхехи потребительски рынок хьалйиза хилара мах бар.

— Потребителаш товарийн деча гІулакхийн ассортиментахи дикалахи йолча объективни информацеца Іалашбар.

— Юридически, товароведчески, кхыйола консультацеш ялари цу хьакъехьа гІулакхаш дари.

— Потребителий бокъонех йола знанеш дІайоаржаяр. Редакционно - издательскі болх белга, популярнийн специальнийн литература арахецилга юкъе а долаш. Потребителий бокъонех йола конференцеш, семинараш, чтенеш елга вІаштІехьдаккхар. Потреблене культура, цІагІара боахами дезала бюджети лелаяра рациональни способаш дІайовзийтара массови информаце средстваех пайда эцар.

— Потребителий тайп-тайпарча группай хьашт долча проблемай хьакъехьара Іилман тохкамаш дегІадоаладара новкъостал дар, цар ханий, къаман, профессиональни башхалонаш теркал а еш.

— Доходаш кІезнга йолча дезалий, инвалидий, берий, ха яхача наьха хьашташ къаьстта лораделга Іалашдар.

— Потребителий доазол дехьарча союзащеи объединенешцен цхьана гІулакхаш леладар.

2. Обществаш вІашагІтохари балха доал дарн:

— Потребителий обществашен цар херкача органашеи болх бу общественни хьисапе.

Наха индивидуальнийн коллективнийн хьисапе дакъа лацара кІийлен тІа чакхбоахаш ба обществай болх. Балха юкъе дакъа лоацаш хила йиш я СССР моллагІча а гражданина.

— Потребителий обществаш хьае йиш я нах бахача моттигашка, хІаьта иштта хьашташ цаІаш долча гражданаша а, районашка, городашка, областашка, краяшка республикашка, вІашагІкхетараш йиш а йолаш.

Общества лакхера орган я юкъара собранеш, конференцеш, съездаш.

— Собранеша, конференцеша, съездаша болх ца беча юкъагІа исполнительно - распорядительнийн болх кхоачашбу коллегиальнийн органаша е собране, конференце, съездо уполномоченнийн баьча наха.

3. Правовнийн положенийн:

— Потребителий обществаш (цар объединенеш) юридически нах хила йиш я.

4. Обществай средствашн:

Обществай средствашн хьахилара керттера хьасташ да:

— издательски, консультационнийн, кхыча тайпай боахама балхах, йоагІа доходаш;

— гражданаша, общественнийн боахамен организацеша шоай лоІаме луш йола взносаш;

— паччахьалкхен органийн субсидеш.

Обществай средствашн дІайохийт:

— товарийн деча гІулакхийн дикала экспертизаш яра;

— информационно - справочнийн материалаш араяхара;

— конференцеш, семинараш, консультацеш, лекцеш яра;

— уставо (положене) къоастадаьча кхыча гІулакхашка.

5. Обществай болх соцабар:

— Обществаша шоай болх соцабу юкъарча собране, конференце, съезда решенегІа.

Доазол дехьа бахача вай мехкахошка доазол дехьа бахаш болча вай мехкашхошца культурни бувзамаш лоаттадара йолча Советски общества («Родина» общество) Нохч-ГІалгІай отделене учредительни конференце доакъошхоша даь

КХАЙКАРАЛ

Вай республика столице—городе Грозне гул а бенна, доазол дехьарча вай мехкахошца культурни бувзамаш лоаттадара йолча Советски общества («Родина» общество) Нохч - ГІалгІай отделене учредительни конференце доакъошхоша дерригача дег тІара, дІайха моаршал а дайт шуга, эггара дикагІдар хилар ховш ловца а боаккх шоана. Нохч - ГІалгІай халкъа дуккха бола викалаш шоай этнически даьхенал арахьа нийслуш кхел хиннай. Из иштта дале а, шоай дай лаьттах къоастабаьча а шоай Даьхенна гаьна бахача а наха даим лорабу цунцара безам, къахьегам безачен талантливи долчеи Нохч-ГІалгІай халкъах хьабаьнна шоаш хиларах доккхал а ду.

Еш йолча «Родина» общества отделене керттера де лерхІар да, доазол дехьа бахача нохчаштеи гІалгІаштен советски Нохч-ГІалгІайченцара культурни бувзамаш чІоагІде гІо дар, машареи социальни прогрессеи гІулакх чІоагІдара, ядерни герз сихдаь хьаделга соцадара, дунен халкъашта юкъера кхерамзлеи цхьана къахьегалгеи чІоагІъяра тІехьарча къовсама юкъе дакъа лаца цар таронаш шеръяр.

«Родина» общества отделене доазол дехьа бахача вай мехкахошта новкъостал дергда советски Нохч - ГІалгІайчен культура, экономика, вахара социалистически хьисап, СССР халкъийн вежарашха болча дезале баха республика кхахьегамхой биззагІа а кІоаргагІа а бовзара. Из дара гІулакх деш хургла машараи Советски Союзацарча, планета дерригача машар безача низашцарча доттагІалаи тІехьа айттача организацешцареи группашцареи бувзамаш. «Родина» общества отделене боккха теркам тІабохийтаргба Советски Союзей доазол дехьеи бахача нохчащцареи гІалгІащцареи долча духхьаларча бувзамашта, вІашагІкхетараш дара, культуреи искусствеи произведеней выставкаш яра.

Отделене иштта боккха лоархІам бу вай мехкахой нохчийн гІалгІайн метташ ховш хилийтара, къаман культуреи традицеши Іомаяра. Къонача вай мехкахошка Нохч - ГІалгІайчен вузашка дешийтара йола таронаш лехаргья.

Советски Союз машаре экономически социальнои дегІаахара планаша, обществеи мехкеи кІоаргга социально - экономически хувцамаш деш хиларо къоастаю вай паччахьалкхен дунен халкъашта юкъера политика а. Цо керттера де лерхІар да ерригача планета халкъашта чІоагІа машар, кортамукъале, шоай лоІаме хулга Іалашдар. Дерригача советски халкъаца цхьана уж планаш кхоачашъяра тІехьа хьинаре къовсам лоаттабу советски Нохч - ГІалгІайчен къахьегамхоша а.

Вай мехкахой ха декхарийла ба, берригача советски наха, царца цхьана советски Нохч - ГІалгІайчен къахьегамхоша а шоай керттера патриотически декхар советски общества дерригача доакъошна мехка хулаш йолча перестройкана юкъе, вай социалистически Даьхен дунен халкъашта юкъера авторитет чІоагІъяра юкъе хьинаре дакъа лацарах лерхІилга.

Вай мехка халкъаша хьакхеллай дунен цивилизацех дІакъоастаде йиш йоацаш дола дакъа а хинна дІаэттаи дерригача адамий йолеи геттара йІаьхий культура. ТІаккха, тахан геттара боккха лоархІам болаш а ба къаман ганзашка кагирхой бахара болх.

Цудухьа, деза мехкахой, ма дарра довзийта шоаш дахача мехкий къонача тІехьенна, хІаьта иштта общественноста а вай къаман культурана карагІдаьннараш. Эггара езагІйола ганз хилярах тарра лорае къаман обычеши вай халкъа традицеши, паьна мотт, новкъостал де доазол дехьа йола культуреи искусствеи произведенеш Даьхене юхацІаяра.

МоллагІча мехка шо дахарах, кхелб шо планета моллагІча а гаьнарча миІинге кховсарах, оаха цІаькха а цІаькха а ях шуга. Даьхе езаш а лоархІаш а, цунцара духовни безам лорабе гІерташ, ший дай даьхенца вІашагІкхетилга дуккхача хана денз лехаш вола хІаравар дика а хеташ дагавоагІа Нохч - ГІалгІайченна.

Даьхенца, дайи даь дайи дезача лаьттанца шун болча безамо хІанз шо дахаш болча мехка общественноста оагІонгахьара шо лархІийтарал совгІа, хьинаре новкъостал ду дерригача дунен тІа машар чІоагІбара, дерригача мехкийн континентийн халкъашта юкъе дувцар вІаши кхетадареи цхьана къахьегареи гІулакха.

Деза доттагІий! Машар чІоагІбара тІехьа, атомни тІема духьала, ядерни герз дІадаккхара тІехьа, дунен халкъашта юкъерча кхохкама кхуврчаш дІадахара тІехьа чІоагІагІа цхьана болх бергба вай.

Деза мехкахой! Шо дагадоагІа Даьхенна. Даьхенна лов сийрда гуманистически идеалаш котьяхар духьа, доттагІали дунен халкъашта юкъера барт - цхьоагІон чІоагІъяр духьа къонгашха тешаме а граждански хьинаре а шо хулга.

Доазол дехьарча вай мехкахошца культурни бувзамаш лоаттадара йолча Советски общества («Родина» общество) Нохч - ГІалгІай отделене учредительни конференце доакъошхой.

Дикача къахьегама толамашца накъайоагІа кердача шера «Терек» яхача мебельно-дахчан хІамаш еча объединене барттайна коллектив. Шу а пятилетка а йолаелча денз даим а ший декхарех дика лоархІаеш хьайоагІа из.

Объединене цехашта, филиалашта, участкашта юкъе къаьстта эргаш я ширпотреба изделеш арахеца цех. Дукха йоккха еце а, чІсагІга барт болаш, вІаши оагІув хьаллоацаш, доагІар вІаши цІенхашта хьадехаш я укхазара барттайна интернационални коллектив. Цхьа дезал санна укхаза болх беш ба эрсий, эрмалой, азербайджанцаш, нохчий, гІалгІай, украинцаш, иштта кхыча къамий викалаш.

Деррига юкъара а долаш, хьинаре шоай декхараш кхоачашдеча мебельщикаша дика хьокхамаш гойтар карара шу доладелча денз. 9,2 процент тІехкхоачашъяьй цар товарни продукци арахецара 11 бетта план, планагІа доагІачул тІех да кхыдола технико - экономически хьокхамаш а. Из толам боаккхача къаьстта доккха дакъа юкъедихьад Амаева Мария керте латтача креслаш деча бригада коллективо. Ший тамагІа а долаш, болх беча цун коллективо 20 процент тІехкхоачашъяьй план, хІаьта продукце дикалах-м дувца а эшаш. Цехе а болхлошта шоашта юкъе а шерра яьржача социалистически яхье даим хьалхалатташ хьабоагІарех ба ден нормаш 10—20 процент тІехкхоачашъеш бола столяр Нунаев Ваха, мебельщица Гишлакаева Зара, машинистка Петровская Марина, дуккха кхыбараш. Уж ба къахьегаме массанена масал луш бараш, хьинареча къахьегама шоай новкъостий оарцагІбоахараш.

СУРТАШ ТІА: 1) М. Амаеван З. Гишлакаеван; 2) столер В. Нунаев; 3) М. Петровская, Л. Хажбикарова.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ХЬАЛХАЛАТТА ОПЫТ-МАССАНЕНА

ХАНО ДІА МА ДЕХХАРА

Малгобекски района Новый Редант яхача юрта вахача Евлоев Сатабе Саюпа арендни подрядагІа ший коа леладе доахан хьайцача цхьанне а тамаш янзар. Цхьабакъда, цепвоаккхаш дар цунна карагІдаьнначох «Алханчуртский» совхоза керттерча экономиста С. Х. Чапанова дийцар. Дийнахьеи буси хІара хьайбана 700 грамм совгІа дулх тІакхетийт цо, хІаьта цхьа центнер дулх даккхарга дІадодар а дац 120 сом мара, аьнна аьлар цо.

Сатабе Саюпах кхета а цо деш дар тхоашта бІаргаго безам болаш а из волча долх тхо.

...Юрта йистте ба цун боахам. Коа, беш йолча оагІорахьа, тІерг теха нийсдича санна цхьан мугІарагІа хьаьш латт. Царна чу дилла хьажкІай гІадам дуаш сиргІаш яр. Цигара кІеззига дІахо хий чудетта хьаьш дар. Коа вокха оагІорахьа кхоалле яр. Цо йоачанах къайладоах хьайбаш, цун кІал бийсаш а йоах цар. Цхьан сагІорахьа пен а беш, кхоалле кхы а йІаьхъеш яр.

— Цун кІал дахчан кІийле яьчул тІехьагІа, паргІатта Іа даккха йиш йолаш хургда къона доахан, —йоах С. Евлоева. — Из болх белга дІаьхдаьд оаха, эша гІишлон материалаш йоацаш. ХІанз деррига тоъал да. Цудухьа болх а сихагІа дІагІоргба. ХІаьта дулха кхоаба хьайбаш толаме Іангара дахара эшаш яц къайла помещенеш. Кхоачам болаш да дика кхоаллеи, цун кІала яь дахчан кІийлеи, цу тІа доахан Іадувшача хана кІала хьарца екъа хІамеи, масала, ча, дахчан опилкаш, кхыдар, тоъал дсакъари хилча.

Из деррига хІама эшаш да. Цудухьа болх а дика дІабода. ДегІа цхьатарра онда йолаш дика тоаенна я сиргІаш. Цхьабакъда, массехк хьайба кхычарех къасташ дегІа лохагІа а гІийлагІа а дар.

—Уж совхоза юха дІалургдолаш ва со, — йоах Сатабе Саюпа. — ХІана аьлча, Іа мел дика кхабарах дегІа башха тоалургдоацача, дарстаргдоацача фух да уж.

Цунца цхьана, кхыдараш, С. Х. Чапанова дийццача тайпара, дулха дика тІакхеташ дар. ХІаьта мишта доладелар дерригa а.

Укх шера цхьоалагІча апреле йорстас «Алханчуртский» совхозагара 50 сиргІа хьанйцар С. Евлоева, тІаккха кхы а — Т-25 марках йола трактор. Цун новкъосталца совхозо шийна хьакъоастадаьча даьгІенашкара буц хьокхаш, хІаьта цун шаккхе а воІ — Назири Мухьмади механизатораш ба, кхаба волавелар хьайбаш. Баьцал совгІа, шоай кха тІа хьалххеяь мошача хьажкІай гІадам а телар. Укх шера бІаьстн йолаеннача хана денз тоъал догІа делхаш дика дегІа а енаяр уж культураш. Цудухьа дІадала шортта доакъар дар. Цунца цхьана, план 500 грамм йолаш, хІара дийнахьа 700 грамм дулх тІакхеташ дарста доладелар хьайбаш.

— Цу толамаша дог ураоттадир тха, — дувц хІанз Сатабе Саюпа. — ДукхагІа хьайбаш леладе низ болга хоаделча кхы а 50 сиргІа хьийцар. Цхьабакъда, цул тІехьагІа гучадаьлар царех 28 намогаш йолга, кхабарах пайда баргбоацилга. Цу гІулакхо зе а дир. Уж іоха а совхоза дІаяла йийзар. Из баьхьан долаш хІанз йисараш 72 мара яц.

Цар леладеча хьайбашта иштта дика дулх тІакхеташ хилара цхьаккха тайпа къайле яц. Керттера дар да сиргІаш цар хадданза цхьан хана кхоабаш хилар. Эггара хьалха Іуйрийна пхи сахьат даьлча а луш доакъар дийнахьа кхозза лу. Хий массе хана тоъал да. ХІаьта рациона юкъе я йол, хьажкІай гІадам, жарж. Эггара чамболашагІа дуъ хьайбаша тІа хьажкІаш а йоахкаш аьта гІадам.

— Цхьан хана кхабарга хьайбаш дІа мел Іемад, аьлча, доакъар диллара ха кІезиг мукъагІа тІехъяьккхача а сатем бов цар, махьарч хьекха долалу. — дувц Сатабе Саюпа. — Кхы а цхьа хІама да. Доакъар массе хана цхьан боарамагІа тел аз. КІезигагІа е дукхагІа денна из хийцача, цунца цхьана кхы тІа уж кхабара ха а толхийча цу сахьате гІеллу.

Шовзткъеи итт хьайбана хІанзле 49 центнер дулх тІакхетийтад ЕвлоевгІар дезало. Цунах совхозо дала дезар дІалаьрхІача, из хул 7 эзар сом гаргга.

Ше да хилара тарра, хадданза йоакхо ю цо хьайбаш дорстадарга дІадодар лохдара а. Масала, царна моладара хий хьалха бешкашца хьатІакхуьхьар Сатабе Саюпа. Цунах тела ахча дукха а хийтта, эша гІирс а нийца, хьайбаш латтача хий хьатІадоаладир цо ше. Цу тайпара хІара кепиг лархІа, производства дай хила Іомабу нах арендни подрядо.

Хьайбаш Іай кхабара кхоачам боллаш — совхозагара 15 тонн йол, 100 тонн силос, 80 — мукх, ма эшша чаийцад цо. Цул совгІа доакъара свеклаш, гІадам моша до ла хьажкІаш я шоаш хьалкхеяь.

ЗІамига дац Сатабе Саюпан цун къонгаштен хьалхашка латта декхар а. Дулхо ІІ а. Іа мел дика кхабарах йолаш ва, — йоах Сатабе Саюпа. — Из болх белга дІаьхдаьд оаха, эша гІишлон материалаш йоацаш. ХІанз деррига тоъал да. Цудухьа болх а сихагІа дІагІоргба. ХІаьта дулха кхоаба хьайбаш толаме Іангара дахара эшаш яц къайла помещенеш. Кхоачам болаш да дика кхоаллеи, цун кІала яь дахчан кІийлеи, цу тІа доахан Іадувшача хана кІала хьарца екъа хІамеи, масала, ча, дахчан опилкаш, кхыдар, тоъал дсакъари хилча.

Из деррига хІама эшаш да. Цудухьа болх а дика дІабода. ДегІа цхьатарра онда йолаш дика тоаенна я сиргІаш. Цхьабакъда, массехк хьайба кхычарех къасташ дегІа лохагІа а гІийлагІа а дар.

—Уж совхоза юха дІалургдолаш ва со, — йоах

ЮРТАРА КУЛЬТУРА ХЬАЛ

Вай республикерча кагирхошта хьалхашка латтача проблемашта юкъе къаьстта белгалъе еза мукъача хана салаІара проблема. Дукха ха йоацаш Экажкъонгий - Юртара кагийча наха хьалхашка а даьттай из.

Из лоархІаме гІулакх тоадар духьа дІалахача шера культура ЦІа хьалдир укхаза. Балха таронаш во йоллашше, хьаьнала къахьегаш хьайоагІа цун коллектив. Кагирхошта сакъерда а, салаІа а, цхьацца говзалаш Іомае а моттиг я укхаза. Помещенеш тоъаш еце а, библиотека, кинозал, видеосалон я культура ЦІагІа. Мехкарий маха баккха а пазата хІамаш хьаІараш, ГІишлонхоша лерттІа вентиляци яьларе хургдацар из. Цхьабакъда, Іан замалахьм дІачувала низткъала долаш шийла хул цу чу, хІана аьлча, шоллагІа йола корий рамаш кизга бІалгаш доацаш латт.

Светильникашка лампаш тоъаш яц. Культура цІен хьалхашка асфальт сов во билла хиларах, догІа дийлхача хий а хотта а отт укхаза. Цудухьа, хьамча иккаш лелаю наха. Зрительни зала ладар чуух. Цу тайпара кхоачамбоацараш кхы а дукха дар укхаза, хІаьта Экажкъонгий - Юртарча кагийча нахагара хьал во долга иштта а гуш да.

ГІо дехаш культура ЦІен дирекце каьхаташ яздаьд районерча кулгалхошка, эггара хьаІха кулг яздаьча гІишло хьаэцара акта тІа РАПО председателга А. Газднева къаьстта дукха а яздеш. Таханарча денна хувцаденна хІама дац.

Вай берригача мехка перестройка еча хана шоай гІулакх иштта бехкокхаме ца хеташ леладар нийса дий?

У. САПРАЛИЕВ.

ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

ТІАТЕІІА БОЛХ ХЬАБЕЧА...

«Самашкинский» совхоза подразделенешта юкъе дикагІчарех цаІ лоархІаш я № 1 йола шурий-товарни ферма. Укх тІехьарча хана цхьа шу хиннадац цун коллективо шийна хьалхашка латта социалистически декхараш тІехкхоачаш ца деш.

План 990 тонн йолаш, цо дІабахача цхьайтта бетта паччахьалкхенга ехкай 1190,1 тонн шура. Из дарца шера план дикка тІехкхоачаш а яьй. Из толам баккха новкъостал даь бахьанаш дукха да. Масала, дика пайда эц укхаза хьайбаш леладара поточно - цеховой системах. Цо дІадех хьайбай хІара группана лаьрхІа рацион оттаелга, доакъар кийчдаь телилга.

Кхычарна хьокхам болаш къахьегаш ба укхаза шу доладелча гІоне хІара кхоабача Іаттагара 4500 килограмм гаргга шура яьккха йоккха опыт йола доярка Сухаева ШариІат, ферме яьржача социалистически яхье хьалхалаттарашца болаш хьабоагІа цун нешаш Боршигова Маднати Уцнева Маднати.

Ховш ма хиллара, халеи бехктокхамен ха я хІанзара яр хьайбаш леладераштa. Цкъа-дале, уж декхарийла ба дизаи дІайхеи долаш хьайбаш Іангара даха, шозлагІ-дале, паччахьалкхенга цар продукци йохкара шоаш тІанйца декхараш толамца кхоачашде.

Аьхки санна а доацаш хІанз къаьстта халагІа да фермай къахьегамхошта. Цар шоай балха ди Іуррехь дІа ма доладой, тІаккха хІанз дІа-хьа хьажалехьа ди чакх а доал. Вешта аьлча, сатоссаш хьабахка беза цар ,боад къовлабелча мара чубаха вІаштІехь а далац. Фу дергда, ха иштта я Іан замалахь, хІаьта иштта ба цар болх а.

Хетаргахьа, из ха хургьярнх «Назрановский» совхоза Наьсар-Кертерча отделене шурий-товарни ферме со нийсвенна хиннар а. Юххьанца-м, духхьала цхьа хаьхо мара саг вацар ферме гуш. Цхьабакъда, йоккха юкъ-м яланзар, цхьацца - шишша воагІаш ферме берригa болхлой хьагулбала. ВоагІа-воагІар кхы къамаьл дІаьх а ца деш ши-ший балха моттиг хьалоацаш вар. Саго хІама хьалха даккха ца дезаш, шоай де дезачох дика кхеташ бар ферма хьайбаш леладераш. Иштта дІадоладир цар аргІанара шоай къахьегама ди.

Къаьстта аз белгал а даькха, укхаза зийнар фу дар аьлча, ферма кулгалхочун мара хьахозаш сага оаз яцар. Гуш дар цар балха тІа «къамаьлаш» эшаш ца хилари, иштта хІара ферма къахьегамхо ший де-дезачох дика кхеташ хилари.

— ХІанз чу а ваха, сайна дика паргІатта. салоІаргда-кх аз, — йоахар вела а къежаш ферма хьахочо, — Бус са хиллалца бІарг вІашка ца бохийташ аз баьб болх, хІанз саррадца шин кулг вІашка на дулаш акхар а бе безаІ Иштта хьадоагІа из-м массаза а, — аьнна тІехьхьара геттара бегашта даькхар цо ший къамаьл.

Журналистий бокъонех сел дІаьхде доагІаш дацар юхьанца аз мел дийцар. Даьле а, нийса хургдацар аьнна хетт, сайна дайнари хьахезари долчча бесса Іо ца яздича. Иштта ба-кх тха болх. ДІаоалаш дукха деце а, бакъда, бІаргадайначунна-м кІезига дац из. Цудухьа, къаьгга айса дувца лаьрхІар дІадоладалалехьа, юха а белгалдаккха безам бар цу безамерча воккхача саго ше дІаводаш аьнна дешаш:

— Со ваша а ваша, аз доккхал а деш коллектив я тха яр. Сона дага а доагІаш, тхоайла бІагІара хьежа саг вац тха укхаза. ВоккхагІа вар —воккхагІа а волаш, зІамагІа вар — зІамагІа а волаш, шоайла юкъе эхь-эздел а долаш, вІаши барта а болаш къахьегаш ба тха ферма болхлой. Цунга хьежжа да хІара шера оаха доаха балха толамаш а.

Бакълув воккха саг. Цу ферма коллектив совхозе меттел, района а хьалхале лелаечарех я. Цу хьакъехьа оаха кІезига а дийцадац тхоай газета оагІонаш тІа, къаьстта дукха дийцад из укх тІехьарча хана. Дуккхача хана денз юртбоахаме къахьегаш хьавоагІа Лолохоев Іасолта керте латта из коллектив дика йовзаш я районе а, республике а. КІезига бац укхаза районе цІи хеза бола доярка-ша. Царех цхьабарий цІераш йоахаргья вай. Уж ба дуккхача хана денз хьаьнала къахьегаш хьабоагІа доярка-ш Темирханова Маржан, Сагова Марем, Солтамакова Хади, къона доярка Газгиреева Тамара, кхыбараш. Дукха ха я цар шоай шера декхараш кхоачашдаь, хІаьта, царех цхьаццабараша-м шин шера декхараш а кхоачашдаьд.

Къаьстта белгалъяккха безам ба лакхе вай хьоахаяь къона доярка Гезгиреева Тамара. Кхо шу совгІа ха мара яц цо укхаза болх бу. Цу йоккха йоацача хана цун карагІдаьннар, ферма кулгалхоша яхачох, атта сага карагІа дала йиш йолаш хІама дац.

— Из укхаза балха хьаена, хьалхарча деношка Іалаьмате цецдаьхар тхо цо,— яхаш дувц ферма бригадира І. Лолохоевас. — Тха эггара толашагІа болча доярка-шца яхье яьлар из. Белгалдаккха доагІа, хайра царел тІехьа ца юсаш из хьалхара шу цо чакхдаьккхалга. ХІанз-м, дувца а мича эшар из. Укх шера декхар цо кхоачашдаь сона хІанз дага а дагІац. Ах шу совгІа ха я тІадоагІача шера чотагІа из къахьегаш йола. Сона хац шоана из фуд, духхьала цу балха хьакхелла я из, ца аьлча, кхы цох ала хІама-м дац са.

Цу тІа кхача гІерташ дар-кх юхьханца аз дийцар а. Тоъал ха яр сона из ювцаш хеза. Цхьабакъда, массехказа цига со вахарах аьттув хилацар из бІаргаго. Тайп-тайпара хулар бахьанаш: е совещане яха хулар е хІанзза чуяха хулар, ший болх бизза чакх а баькка. Цхьабакъда, укх наькъа-м аьттув хилар са из бІаргаго. ХІаьтта ший болх дІаболабаь йоаллар из, со цунна дІатІа вахача хана. Цо хІама хьа ца аьлча а, гуш дар, соца дукха къамаьл де из раьза ца хилар. Гуш дар иштта, хІара сахьат меттел, хІара минот а цун боккха лоархІам болаш хилар. Бакъдар аьлча, аз цунга кхы хІама а хаттанзар, е сона из карагІ а даланзар. Вешта, сенна эшаш дар уж хаттараш? Иштта а гуш ма дарий из деррига а!

М. МАГОМЕТОВ.

СУРТА ТІА: Малгобекски района «Алханчуртский» совхозагара арендни подрядагІа хьа а нйца дулха хьайбаш кхоабаш вола С. С. Евлоев (юккъе латтар) ший къонгашца Назирацен Мухьмадацен.

Б. БАБХОЕВА сурт.

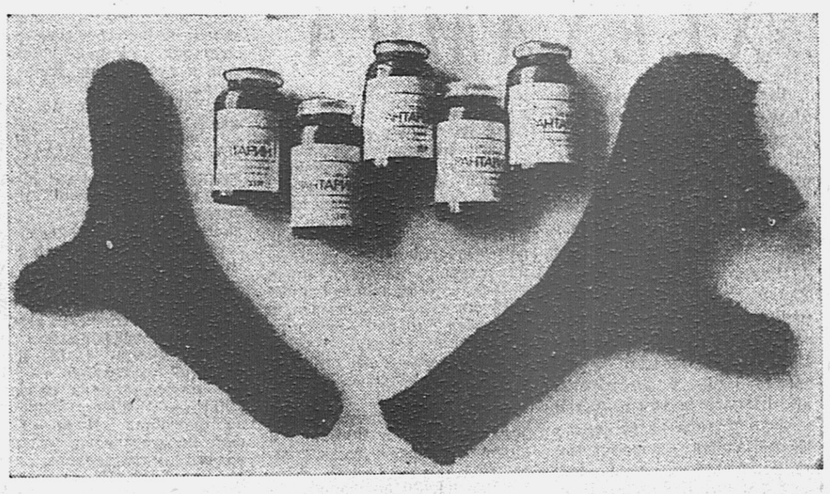

Хабаровски химико-фармацевтически заводе серийни арахеца йолаяьй рантарин. Хьинар чIоагIа хьалъайдеш йола из препарат мехка эггара хьалха хьае йолаяьй цу предприяте. Рантарин хьаяра эша бийдал я къулбаседерча саь панташ. Уж кхухь Камчаткера, Якутера, Магадански областера, Гаьнарча Малхбоалени СибарегIени кхыча районашкара. Укх шера 200 эзар гаргга кердача препарата драже упаковка кийчъе лаьрхIад. TIехьа тIайоагIача хана шера цхьа миллион упаковка кийчъе лерхI.

СУРТА TIА: рантарин — хьинар айду керда препарат.

А. ГАЛУШКО сурт

(ТАСС фотохроника).

ПРОИЗВОДСТВА ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

СИЙДОЛА КЪАХЬЕГАМХО

TIеххьарча иттнех цхьа шу хиннадац Ачхой - Мартановски района «Лермонтовский» совхоза шоллагIча ферма коллективо паччахьалкхенна шура дIаялара планаш кхоачаш ца еш. Уж толамаш даха цунна доккха новкъостал ду Iаьсий леладеча, республике цIи хеза йолча Арсанова Арубикас.

Духхьал цу ферме из къахьегаш йола ткъаь иттлагIа шу да хIанз. Iаьсий кхедара царна дулх тIакхетийтара планаш диъ шера кхоачаш ца еш а цхьа пятилетка дIаяхийтаяц цо, ворхIлагIа йолчун тIара дIайолаенна.

Иштта хьаьнала цо беча балха Даьхено боагIа мах а баьб. Цунна еннай Ленина, Къахьегама цIеча Байракха, «Знак Почета» орденаш, дукха медалаш, хIаьта цунна тийнна сийлен грамоташ мах бола совгIаташ лаьрхIа а варгвац. АргIа йоацаш ГАЗ-24 марках легковой машин эца бокъо енна а хиннай цунна.

— Нийслуча кхоачамбоацарех, халонех ца кхераш, хьинар кхо ца деш къахьегача наха мара карагIдалац балха тIа толамаш даха. Царех я тха Арсанова, — аьлар шоллагIча ферма заведующе, цхьайтталагIча пятилетка планаш толаме кхоачашъе коллектив оарцагIъяккха карагIдаларах Къахьегама цIеча Байракха орденаца белгалваькхача коммуниста Янурсаев Iаьле, цун вахарах, балхах дувца шийга дехар дича.

Арубикас Iаьсий леладеча кхий чу долх тхо. Арара тIахьежача да а да из кхий. Цхьабакъда, чудаьлча бIаргадайначо оалийтаргдолаш дацар из дош цу помещенех. Дика фусамнана йолча цIаII а — маьчеш а яьха, кIай халат тIадийхача мара. Иштта из де Iомабора Iасилгашта доал де шийна новкъостала хахараш а. Цул совгIа, памогаш хулача цу зIамигача хьайбашта дарба де Iомаелар. Из болх цхьаволча ветеринарни лорал а дикагIа бу цо хIанз. Лоацца аьлча, Iасилгаш парна доал дари мара кхы хIама дага доацаш къахьегаш хьайоагIа цу хана денз.

— Цхьайолча хана ший ханнахьа кхыметтел хIама яа а кхоа — яц-кх, де дезараш дукха долаш. — дувц хIанз Арубикас, дег тIара елаш.

СапаргIата хила бокъо я цу сийдолча къахьегамхочун. Бутт дIабодац цо хIара Iасилга 600 граммал совгIа дулх тIа ца кхетийташ. План а яц 450 грамм мара.

Хала ханаш дагалувцаш, шийна могар ду цо уллув болх беча къонабаранта, Iаьсий леладелга дезадалийта, царна ший балха опыт дIаяла гIерташ.

— Хьехархочоа эггара йоккхагIа йола дегагIозале я ше хьалкхеваь саг. балха, вахаре дика толамаш доахаш дIаволалой. Иштта хетаргла сона а айса болх бе Iомабеча мехкарех дика Iаьсий леладераш хуле, уж сол а хьалхабоале, — йоах Арубикас.

Болх бе ше Iомабаьча Ш. Гайрбековайх, А. Сулеймановайх, Р. Янурсаевайх, кхычарех доккхал де йиш йолаш а я из. Хьокхамашка диллача цул дукха тIехьа ца бусаш кхъхьег цар.

Ший йиший йоIаца Янурсаева Лидайцен веший йоIага Тамарецен дезала подрядагIа Iасилгашка доал деш я Арубика карара шу доладелча денз. Толамаш доахаш къахьега докхха новкъостал ду цу гIулакхо а. TIеххьара белгалдаккха доагIа, шоаш леладеча хьайбашта дулх тIакхетийтара пийтталагIча пятилетка планаш декабрь бутт болалуш цар кхоачашъяьлга.

М. ХАМАТХАНОВ.

Укх шера 6 августе «Сердало» газета тIа язъяьча «Нах теркалбац» яхача корреспонденце тIа дийца Сунженски района ЦIеча Эскара цIерагIча колхозе № 4 йолча бригаде хинна кхоачамбоацараш дIадахара фу даьд хьажа яха хилар со укх деношка. Хiаьта дийцачох хувцаденна цхьаккха а хIама дацар.

Колхозе теркаме ийцадац укх Iай хьайбай продукташ дукхагIа яхара юрта боахама къахьегамхой тIахьехаш КПСС Центральни Комитето ший письмо тIа даь кхайкарал.

Газет дешарашта дагадоагIаш хила тарлу газета тIа дийца бригадера цIенхаштта кхоачамбоацараш. Ах шу гаргга ха яьннай цул тIехьагIа. Уж хIанз а тIехь долаш да, хувцаленца цхьаккха а тайпара хIама дац, аьхки аьтача маьхха тIа тIахувшаш хиннa мозий тIерадалар мара.

Делкъинга гIерта ха яр со цига кхаьчача. Трактористка Шильнина Нина Антоновна мара саг вацар бригаде. МалагIа хувцамаш хиннад шо долча укх тIехьарча хана, аьнна хаьттача, Нина Антоновна ела а къежа, — деррига а дика дар ер-м, аьнна араяьлар. Хiаьта кхы дикагIча хьале дацар йиълагIча бригадана гаьна йоацаш уллача № 3 йолча шурий-товарни ферма гIулакхаш а. Духьала кхийттача ферма болхлочо Бычков Василий Степановича сога даь къамаьл укх тайпара дар: «Шо укхаза сенна ух ховш вац со, № 4 йолча бригаде шо хинна дукха ха яц. Чай мела ши пела тIакхетар мара эргадаьнна цхьаккха хIама дац укхаза. Шоай гаьхат доа а ца деш Iаре бакъахьа дар шо».

Бакълув болхло, ва а вац нах теркалбе саг ЦIеча Эскара цIерагIча колхозе.

Цхьацца - шишша воагIаш, хьатIабаьхкар сона дояркаш, хьайбаш леладераш. Уж бар къона кагий нахи мехкарийн. Ше-ше хьалхагIа дош ала гIерташ вар массавар. Бехк бац наьха. Ди-бийса а ца къовсаш. салаIа цхьа ди а доацаш хьайбашта юкъе балха боахкачарна къувл, уж хьайбаш миссел а шоаш теркал ца беш хилар. Ткъеста шу гаргга ха я Баркинхоев Джабраил укх ферма тIа балха вола. Цо аьлар, цхьаккха тайпара теркалдац тхо. Хiаьта а, эшараш мел дукха дале а, тхоай болх юкъагIа битац оаха. Эскаре гIулакх а даь цIабаьхка Боков Султани Дайшигов Саид - Iаьлен ба хьайбашта гIулакх деш. Царех цхьанне аьлар, хьакимаш тхо даларе, кхыча тайпара хургдар тха хIама а. Мехка а дунен тIа а фуд хац тхона, хIана аьлча укхаза тхона хьежа телевизор яц, деша газет а журнал а дац.

Бакълув кегий нах. Бытови лоархIаш хиннача цIагIа латташ цхьа берзана аьшка маьнгии дахчан истоли мара хIама дацар. ПIелг хоадабича дIабехка, бинт е йод а яц ферме. Баркинхоев Джабраилен Бычков Василий Степановичен шоайла дувцар, — во дар хилча, новкъостал дехаш тоха телефон, дIаваха машин яц укхаза, яхаш.

Шурий - товарни ферме болх беш ба къона мехкарий Цуроевгiар Лейлаи Лидаи. Цар леладу ткъаь цаI Iасилги бетташ цхьайтта етти. Бакъда, цхьа ди мукъа-м дац царна. Царех цаI цIагIа Iийча цун метта оттаве «кийчваь саг вац. Из дош айдича, царна денна жоп иштта да: «кIира цаI цIагIа а Iий салаIа, вокхо шиннена а боагIа болх бе». аьнна. Миштa хет шоана, дулургдий цхьаннена цхьайтта Iаттан 21 Iасилгаш гIулакх? Сога хьаттача боагIача боарамагIа-м дулургдац. Цул совгIа, дIадеча гIулаккхага хьежжа мара мича кхетт Iасилгашта дозал тIа, мича йоал Iаттагара шура а. Мехкараша йоах, — цIагIа Iе таро яц тха. цхьаннена хала да болх бе.

— Айя профсоюз яц шун? Цун декхар ма дий шун хьалашка хьежа, — ях аз ферма болхлошка.

Профкома председатель Шажаев Ахьмад чIоагIа безаме саг ва, из каст-кастта воагIа тхо долча, кхы укхаза вена саг бIаргавайнавац тхона, бакъда, председателa хила еза 02-02 ЧИС серийола кIай «Волга». Из машин ферма юстарча наькъа тIа гIолла йодаш-м гу тхона.

Профсоюз къахьегамхой бокъонаш лорае езаш, цар хьалага хьежа декхарийла йолаш хилар вайна массанена дика хов. Бакъда, ферма болхлоша яхачогIа, хьа а вайй ше хоавалийтарал совгIа профкома председателa а деш хIама дац.

Хiаьта фу деш я-теш из цхьаккха а ца гу колхоза партком?

Дийца даргдоацаш. кхы вогIа хила йиш йоацаш хьалаш да шурий - товарни ферме. Со цецъялац, «Нах теркалбац» яха корреспонденци араяьлча ЦIеча Эскара цIерагIча колхоза правлене из теркал а яь. хувцамаш ца дарах. Хiана аьлча Центральни Комитета письмо аралаьннначул тIехьагIа тIакхийтта хIама дац. Сага фактор лоархIаме йий-хьогI цу колхозе?

Т. МАЛЬСАГОВА.

ЦКЪА ЯЗДАЬЧОХ—ШОЗЛАГIА

ХУВЦАДЕННА ХIАМА ДАЦ

ОАХА ЯЗДАЬЧУН ЛЕРАГIА

1988 шера 3 ноябре «Сердало» газета тIа араяннача «кхуврч-м бIоахбеннабац» яхача статьяна жоп луш Назрановски райисполкомо язду цул тIехьагIа цнгара хиннача хувцамех.

Хiанз укх сахьате Пхьилекъонгий - Юртарча культура ЦIен ремонт еш я. 1989 шера ергIолча капитальни ремонта «Назрановский» совхозо проектно-сметни документацена заказ даьд.

Культура ЦIен кулгалхой хийпачул тIехьагIа цхьадола гIулакхаш даьд. Хiанз болх беш я халхара, гIалгIай пандар Iомабара кружокаш, юрта боахама къахьегамхонта гIулакх ду агитбригада. ДикагIа дIакхухь тематически сайренаш.

Бахача наха долча гIулакха хьайийлла болх беш я маьхагIа ло баккхен хIамашт тегеи Iомабара кружок, фотокружок. Керда шу долалушше культура ЦIагIа хьаелларгья бахача наха видеофильмаш хьувкха видеосалон. Культура районни ЦIено карара шу чакхдалларца балха планаш уттаяра методически новкъостал дергда. Ше деш дола гIулакхаш бахача наха дIадовзийтара, из дара афишех, объявленеех, рекламах пайда эцара культура ЦIен администраце теркам тIабахийтаб.

Района халкъа депутатий Совета 6 сессе ладийгIар культура ЦIен балха хоамага. Райисполкома культура отдела къаьстача тIахьожама кIал оттадаьд культура Пхьилекъонгий-Юртара ЦIа.

А. БОНДАРЬ,

Назрановски райисполкома председатель.

ДОАЗОЛ ДОЖЬАРА

Дуне цхьан кIирагIа

«ЦIаккха ца хиннача тайпара йола машара программа»

Дунен массе оагIонашкахьара ух М. С. Горбачева Къамий ВIашагIкхетача Организаце даьча къамаьлах йола откликаш. Цу ерриганеша тешал ду, хIанз, ядерни боацача низагIа кач белла боацача машаргахьа эггара хьалхара гIа боаккхача хана советски кулгалхочун къаьгга къамаьл цу атта боацача паьхьа тIара чIоагIа холуш йола исторически белгало хиннна дIаэтта хилара.

«ООН-е даьд цIаккха ца даьча тайпара эггара белгалагIа дола къамаьл», яздаьд «Вашингтон пост» яхача американски газета. «Исторически къамаьл», — язду океана вокха оагIорахьарча «Индепендент» яхача английски газето. Малхбузен кепайоазон кхыча органаша, паччахьалкхени политически деятелаша М. С. Горбачева къамаьлах аьннад «Керда политически манифест». «хIанзарча историе чухь цIаккха ца хиннача тайпара машара программа» я из, аьнна.

Советски кулгалхочун дош наьха дегашка кхаьчад, цо хьалхьоаяьй цар уйлаш, хIана аьлча из дерригача дунен тIарча уйлашца тарлуш доландаь. Цар тIахьех тIемаш, моастагIал, халкъаш а мехкаш а бIаший къаьста хилар дIадаккхара, вIаший дувзаденна а бIарча а дуне хьадара гIулакха мел эшар де. Духьал из бахьан долаш адамий юкъара никъ лахара тIехьа долча низаша, деррига дунено из къамаьл хьаллоацаш да.

«М. С. Горбачева къамаьл, — язду «Гардиан» яхача английски газето, — дунен халкъашта юкъерча машара дог тохадолийташ йола а йоккхача шин державана юкъера моастагIал соцадеш йола а программа я. Ший Iалаьмате дикача къамаьлаца советски кулгалхочо белгалъяьй дунен халкъашта юкъерча отношеней, ший лоIаме хилара, цхьана гIулакхаш леладера, кхыча паччахьалкхенашта хетар кхетаде гIерташ хилара отношеней кердача философе лардаш. Советски лидера къамаьлах сюрпризаш хилар дог доахаш бар, амма цо оттаяьча предложеней политически шорало ше цец а яьккхар Малхбузе. Горбачева духьала тIахьехацар Малхбузе, оаха дер де яхаш, амма цун дешаш — США а цар малхбузенъевропейски союзникаш а духьала отта могаргдоацаш тIахьехам бар».

Дунен халкъашта юкъерча отношеней хьакъехьара идея, оттаеш, вай мохк юхабоалаш бац ший уйлаех, ший философехи традицехи. Бакъдар аьлча вай дац воашка кхаьчачох лоIам хинна совца лаьрхIа. Вай тIехьа да хIара къамано ше хьадеш дола, ше санна кхы доаца моллагIа хIама дIадовзийтара, воай строя совленаш дешашца а йоацаш реальни гIулакхашца лорае кийча да. Из ба идеологаша лоатабу цIена къовсам из паччахьалкхенашта юкъерча гIулакхашка а ца а боаккхаш.

Доалхане йола дунен проблемаш къоастае могаргдолаш я адамле, нагахьа санна хIанзарча дунен вIаший тешаш хилара идеа наьха кхетамча а гIулакхашка а чIоагIлуш яле. Из дерригa а цIена романтика я-теш, таронаш дукхагIа хилар, дунен тIа общественни сакхетам лаккбалар да-теш? Цу тайпара хаттараш тела нах кIезига бац, хIаьта М. С. Горбачев Iанзар уж теркал ца деш, ООН трибуна тIара къамаьл деча хана. Тешаш ва со аьннад цо, реальноста тIера довла гIерташ дац тхо. Дунен тIа хIанзе а хьахинад иштта а вешта а машара ханага довла нах хьалхьебеш дола низаш. Халкъаш, общественноста шерра гIозараш да а да чIоагIа ловш дикагIча оагIорахьа гIулакхий хьал хувца, цхьана гIулакхаш леладе Iомале безам болаш.

Из тенденци мел чIоагIа я къаьгга бIаргагу таро йолаш да вай Армене катастрофически лаьтта агара деррига дунен оарцагIдаларга хьежача. МоллагIа тайпара йола конфликташ совц таханарча трагедега хьежача, язду «Индепендента». Цхьа бахьан доацаш дац «Гардиан» яхача английски газето, Iалама катастрофа боарамаш дIахьокха гIерташ лаьтта агар нийсдаьд «бIаь ядерни бомба нйккхача хьахулача энергеца». Армене хинна лаьтта агар — из адамленна, цунна тIалаттача ядерийн экологически катастрофах дагадохийтар да.

Цунца цхьана армански халкъа тIакхаьча бала деррига дунен халкъаша дог лазаш тIанйцаб. Солидарность, милосерди, нахах къахеталга дIадаржар — из хана белгало я. «Хiанз, — хоам бу английски радиос, — малхбузено йоах хаддaнза гIо дергда. политически характера предрассудкаех мукъа дола гIо»: «Идеологически барта ца хилар, — язду «Таймс» яхача газето, — денна хIама санна дицделар, британцаш шоай лоIамагIа а цIенача дег тIара а Арменена гIо де болабелча». «Дейли телеграф» яхача цхьаькха английски газето белгалдаькхад: «Сталинграда ханашка денз хIанз санна советски наха гIайгIа тIакхачар хала хеташ хиннадац дуне. Сел чIоагIа дог лазаш из трагеди Малхбузехьа тIаэцар юкъарчал доацаш дувзаденна да СССР-ерча гласностаца».

Укх деношка къаьгга хьагойташ дола цхьана гIулакхаш леладе нах гIерташ хилар политикага а доалаш латт. Цунна дола тешал да, масала, конфронтацена а доацаш проблемай чулоацама, вIаши бехке делга а доацаш конструктивни уйлаш дIа-юха эцара тIаерзаяь хIанз дIайолаяь интенсивни гуччахьара политически диалог. Кхерамзлени герзаш дIадахареи доккхий дешаш дувцаш Малхбузенца еш йола диалог толаме degIаяро, РСМД хьакъехьара договораш толаме халкъашта юкъерча гIулакхашка хьадаьд герзаш дIадахара даькъе ший цхьан оагIорахьара цIенхаштта гIа баккха таро я, аьнна советски кулгалхошта хеталуш дола хьал. Цу тайпарча решене ларде латт хIанзара доккхий тIема низаш Европе вIашдухьала латталга Малхбоаленнеи Малхбузеннеи юкъерча гIулакхий хIанзарча боарамца тарлуш ца хилара хьал кIоаргга кхетадеш хилар.

ЧIоагIа догдоахилге я из бакъдар дIахо кIоаргагIа Малхбузехьа кхетадергхиларга.

ХьалхагIа Афганистане а, тIаккха прано-ракеши тIом хиларца хьахиннa кхераме регионални конфликташ дIаяха йиш хилар хьахилийта йола догдоахилге чIоагIъелар шу чакхдоалаш латтача хана Африка Къулбехьа а. 13 декабре Конго столице Браззавиле Ангола, Куба, ЮАР-а делегацеша юкъе латташ ВIашагIкхийтта Штаташ а йолаш кIал кулгаш яздаьд «Браззавильски протокола». Беркате чакхъяьнна йола йIаьха а хала а переговораш, юххера а, толаме чакхъяхара конструктивни лоархIам болаш хилар, США паччахьалкхен департамента викало Редмэна белгал ма даккхара, Советски Союзо цу гIулакха юкъе дихьа дакъа.

«Браззавильски протокола» кIал кулгаш яздарца хьабелалу Къулба - Малхбузен Африкера хьал тоадарга, Намибена деколонизаци ярга а ЮАР бIуно закопагIа йоацаш цунна яь окупации соцаярга а гIулакх дуга никъ. Баьча бартагIа лаьрхIа да ООН Генеральни секретара, Намиби ший лоIаме хинна дIаоттара план чулоацаш йола ООН Кхерамзлен Совета 435-гIа резолюци кхоачашъе йолалу ха 1989 шера 1 апреле деза оттае, аьнна йола рекомендаци; 1988 шера 22 декабре Нью-Йорке кхаь оагIорахьарча соглашенена (Ангола, Куба, ЮАР), хIаьта иштта Кубан Анголан шин оагIорахьарча соглашенена а кIал кулгаш яздар бIунаш арадахара хьакъехьа; кхаь оагIорахьарча соглашенена кIал кулгаш яздаьчул а кхаь оагIорахьара соглашени дIайовзийтарца кхоачашъярца а дувзаденна дешаш дувцаран къоастаран йола форум хинна латтаргйола, хIаьта иштта дIахо йодача хана оагIонаша вIаши дагаовлаш леладергдолча кхыча гIулакхашта а йола вIашагIъяьь комисси чIоагIъяьчул а тIехьагIа военнопленни бараш дIа-юха хувцар. Цу комиссе ший функцеш кхоачашъе йолаергья кхаь оагIорахьарча соглашенена кIал кулгаш яздаьчул тIехьагIа.

Сэм Нуйома, Къулба-Малхбузен Африка халкъа организаце (СВАПО) президента, ше цаI мара воаца бокъонца вола Намибе викал санна ООН-а а Африкански ЦхьоагIон Организаце а лаьрхIа волчо могабу Браззавиле баь барт. Хургдолча хоржамашка котало яккхара СВАПО герз бе а делла тIом беш хинначара халкъ оарцагIдаккхарга йоалаш я, аьнна хоам баьб цо, Апартеида режимана духьалара тIема операцеш массехк бутт хьалха совца а яь, организаце ший цхьан оагIорахьара дика гIулакх дIагойталга белгал а доаккхаш. Цхьабакъда тIом юха болабергба, белгалдаькхар цо, нагахьа санна машар бара процессана блокада уттаеш ЮАР хуле.

«Юманите» яхача французски газета хетачох, ЮАР, хьагучох Намибера ара ца бовла гIортаргба, цхьабакъда тIом болабой тамаш я, хIана аьлча тIема низага диллача тIехьарча хана цун позици мелъеннай, хIаьта ма даррa аьлча южноафрикански эскар ийшад цу тIем тIа.

Намибе кхоанен политиках аьлча, С. Нуйома белгал ма даккхара, ший лоIаме хинна дIаэттачул тIехьагIа из африкански мохк блокех дIакхетанза йола паччахьалкхе хинна дIаоттаргба.

Геннадий ШИШКИН.
(ТАСС).

МАЛАВ БЕХКЕ?

Укх тIеххьарча кхаь шера шийна хьалхашка латта декхараш дика кхоачашдеш хьайоагIар Сунженски района «Западная» яхача птицефабрика коллектив. Укхаза кхоабаш 850 эзар совгIа боабашкаши бройлераши я. Уж лелаю цехаш Нестеровке, Троицке, Карабулаке яда, хIаьта контора райцентре я. Къаьстта ядача цехашта кулгалде атта дац. Из иштта дале а, коллективо дика толамаш даьхад дIадахача шин шера. Дулх даккхара план 101 процент, фуаш гулдара план 101 процент кхоачашъяьй цо. Хiаьта укх шера хьалхарча ялх бетта 89 эзар сома цIена пайда баьб.

Цхьабакъда, хIанз гIулакхаш хувцаденнад.

1988 шу чакхдала бисар цхьа бутт мара бац, хIаьта шоллагIча ах шера план кхоачаш ца хила мегаш я укхаза, хIана аьлча, фабрикана планах ший ханнахьа хьалац лакхерча организацешка. Из гIулакх дувцаш багIар фабрика директор М. Абуев, парторганизаце секретарь М. Бузуртанов, экономист Х. Килиматова. Хiанз хьожаргда вай малав цу гIулакха бехке вар, хIана хьегийт коа тIарча оалхазарашка моцал?

Вайна ховш да фабрика кулгалхочунна тIалатта гIулакхаш дукха долга, цун бIарг массанахьа а кхача безалга. Из иштта дале а, дукхагIа йола ха корм лаха гIерташ дIайода, директора, сатийна хилац из. Хов цунна, из корм ший ханнахьа дIалуш ца хилча, оалхазарех пайда баргбоацилга. Шоай ма хулла оарцагIа баьннаб фабрика кулгалхой, из гIулакх доагIача тайпара чакхдаккха гIерташ. Лаккхеьарча организацешка дукха яздаьд письмош, стандартни йоаца корм хIана тел тхона, яхаш. Укх шера июль бетта цу тайпара письмо республикерча Госагропрома начальникага А. Воронкинага а РСФСР Госагропрома председателa заместителга В. В. Горящинага а дахад.

«Западная» яха фабрика «Сунжа» АПО-х чуйоагIаш яле а, оалхазаращта баа кхача кхыча организацешкара кхаьа безаш ба. Хьалхагiа хIара оалхазара лаьрхIа, цхьа центнер дулх тIакхетийтара 4,2 центнер доакъара единица ца хьожаеш хиннай, «Сунжа» АПО-х фабрика дIатехачул тIехьагIа хьалур 3,7 центнер доакъара единица мара яц. Кхы а вогIа да хьателаш йола корм стандартни ца хилар. 1988 шера хьалхарча ах шера хьайца-ча 2480 тоннаца 600 тонн корм хьакхаштa лаьрхIар яр. КIезигъяьча единицашта метта тIадеттар цу тайпара доакъар да. ДукхагIа дола бахьан из долаш, 1988 шера 10 бетта яйнай дукха боабашкаши ютамаши. Дале а, стандартни йоаца корм дIахо а фабрикана хьакхухьийташ я.

Укх шера сентябрь бетта кхаь дийнахьа фабрике елар 10 эзар боабашк.

Ах шера паччахьалкхенга 700 тонн дулха дохка дезача, 600 тонн мара нийслац, 2 млн. фуаш дохка дезача метта 1,5 млн. мара хургдац. Керда шу чакхдала бисар цхьа бутт мара бац. Фабрике болх беш 160 саг ва. Царна юкъе дукха ба дика къахьега нах. Птичницаш Загилова Елена, Бобрина Раиса, Гелагаева Кока, Синчиюва Антонина, трактористаш Гапус Григорий, Оздоев Султан, шофераш Атабаев Муслим, Цуцаев Шахбот, иштта кхыбараш а.

Фабрика коллективе ба во болх беш бола нах а: Угурчиева Мадина, Заурова Лиза. Цар беча балхага хьежжа да царна доагIа алапи а. Цудухьа лохерча метте балха хьожабаьб уж. Кхыдола кхоачамбоацараш а нийслу фабрике; каст-каста йов свет, ханнахьа дахьац хий, доацаш хул солярка, и. кх. дI. Цу гIулакхашта теркам тIабахийта безаш ва керттера инженер Марзабеков Гирей. Ший ханнахьа хьалац фабрикана йоагIаш йола корм. Аргуне, Червленни, Науре ух фабрика машинаш, цхьабакъда, нийслу уж яьсса юхааха езаш. Цхьан машино доагалу 120 е 100 литр доагор. Из гIулакх экономикана зедеш да.

Перестройка, экономически реформа, хозрасчет яха дешаш чIоагIа лоархIам болаш да. Наьха вахар, хьабеш бола болх, наха луш бола хьехам — деррига гIулакх уж дешаш кхоачашдеш хила деза. Из дицде йиш яц.

Т. ХАШИЕВ.

ДИРЕКТОР

Миштa хила веза совхоза директор? Цунах бала хьехам а рецепт а яц. Цхьабакъда, оаха дувцаргда шуга Урус-Мартановски района Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаеча Мичурина цIерагIча совхоза хIанз вола кулгалхо Зелимханов Ваха Якубович директор мишта хилар.

Цун къахьегама никъ ше ваьча ГIойтIа яхача юртара гаьнна — Казахстане, болабелар. ВорхI класс чакхъяькхачул тIехьагIа колхозе болх бе вахар.

Дукха ха ялалехьа из оттаву бригада учетчикала, тIаккха МТС керттера бухгалтерална болх бе хьожаву. Цхьабакъда, массе хана кабинете вагIа везаш хиннадаь, безабаланзар цунна из болх. Юха а кхаш леладеча бригаде къахьега дIавахар.

1957 шера Нохч - ГIалгIай республике ший дай баьхача цIавеча, сомий бешамаш лелаеча бригада кулгалхо волаш болх бе волавелар. Кастта цIи яхар цун коллектива. Урус - Мартановски районе эггара хьалха «Коммунистически къахьегама бригада» яха цIи лу бригадана.

1971 шера, цу хана цIи хеза вола В. Я. Зелимханов Мичурина цIерагIча совхоза директорална болх бе оттаву, КПСС райкома бюрос ьача решенегIа.

Юхьхьанца кулгалде цунна атта хиннад, аьлча харц хургда. Хiанз я из совхоз экономически чIоагIа а пачхьалкхенна пайда беш а. Хiаьта цу хана?..

Совхоза кулгалде из волалуча хана бIаь гектара тIара 21,4 эзар сома маьха мара продукци яккхацар. Цул тIехьагIа хIара шера лакхлуш тIеххьара миллион сомага дIакхаьчар. Хiаьта керттереи оборотнии фондаш 4 миллион сомагара 12 миллионага дIакхоачаш degIаяьккар. Карарча пятилетка кхаь шера 4 миллион сом гаргга цIена пайда бир цу боахамо.

Шеко а йоацаш, наха хьинаре баьча балхо хьакхелла беркат да из. Цхьабакъда, кIезига даьдац царна эша хьалаш вIаштIехьдоахаш, британцара цар безам совбоакхаш В. Я. Зелимханова а.

Партен правительствaн боагIа мах а баьб цо дукхача шерашка хьаьнала беча балха. Духхьашха — 1956 шера «За освоение целинных и залежных земель» яха медаль елар цунна, тIаккха кхы а итт шу даьлча — Ленина орден, хIаьта 1970 шера цхьатарра ши совгIат делар — В. И. Ленина юбилейни медали Октябрьски Революце ордени. Директоралла болх беча юкъа кхы а ши орден тIакхийтар хьалха хиннарашта — Къахьегама ЦIеча Байракхен «Знак Почетен» яхараш. Хiаьта къаьстта боча я Ваха Якубовича, из директор волаш иттлагIча пятлиетка планаш тIехкхоачашъярах совхоза енна Къахьегама ЦIеча Байракха орден.

Хадданза йоакхо ю цо наьха социально - бытовой хьалаш тоадара а. Совхоз пайда бе йолаеннначул тIехьагIа йиш хилар боахама къахьегамхой чубахара цIенош хьалде доатаде а. Хiанз школа, берий беш, тикаш а йолаш бIарча керда городок хьахулаш латт совхозе.

С.-И. ИСАРАЕВ.

СУРТА TIА: Урус-Мартановски района Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаеча Мичурина цIерагIча совхоза директор В. Я. Зелимханов.

Автора сурт.